

Suicidinių minčių atsiradimas jaunuolių savimonės raiškoje dėl patirtos agresijos šeimoje

Brigita Kairienė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Šiaulių universiteto
Edukacinių tyrimų mokslinis centras
P. Višinskio g. 25–107, LT-5400 Šiauliai

Straipsnyje nagrinėjamos jaunuolių savimonės raiškoje atsirandančios suicidinės mintys kaip pirminis galimo suicido komponentas. Nustatomas suicidinių minčių dažnumas pagal jaunuolių lytį ir socialines grupes, nurodomos suicidinių minčių priežastys. Jaunuolių suicidinių minčių dažnumas siejamas su patirta agresija šeimoje. Analizei pasirinktos trys agresijos formos – fizinė, psichologinė, nepriežiūra. Nagrinėjama, kaip skiriasi jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, ir jos nepatyrusių bei mažesnę agresijos patirtį turinčiųjų suicidinių minčių dažnumas.

Pagrindiniai žodžiai: agresyvus elgesys šeimoje, suicidinės mintys, fizinė agresija, psichologinė agresija, nepriežiūra.

Įvadas

Savižudybės fenomenas įvairiais žmonijos raidos laikotarpiais ir įvairių kultūrų vertinamas skirtingai, tačiau skatino ir skatina pažinti žmogaus apsisprendimą pasipriešinti natūraliai egzistencijai. Dar 1897 metais žymus prancūzų sociologas ir filosofas É. Durkheimas išanalizavo savižudybės socialines prielaidas, ją lemiančius veiksnius, išskyrė savižudybės formas. Nors buvo atskleistas savižudybės mechanizmas, bet pažaboti šio reiškinio žmonijai taip ir nepavyko. Be to, atsiranda ir naujų savižudybės apraiškų, susilaukiančių didelio dėmesio ir prieštaringo vertinimo, pavyzdžiui, eutanazija.

Lietuva pagal savižudybių skaičių jau kurį laiką pirmąja Europoje. Todėl manoma, kad

savižudybių aspektai turėtų būti analizuojami atsižvelgiant į socioekonominę situaciją, kultūrinį kontekstą, ugdymo koncepcijas, auklėjimo šeimoje tradicijas. Lietuvoje vaikų ir jaunuolių savižudybės susilaukia įvairių sričių specialistų dėmesio ir vertinimo. Šia problema domisi tiek teisėsaugos specialistai, tiek medikai, tiek sociologai, o ypač psichologai. Tačiau stokojama edukologinių tyrimų, vertinančių šią problemą iš pedagoginių pozicijų, ypač tėvų ir vaikų (tarp kurių visuomet vyksta auklėjamoji sąveika) santykių fone. Jaunuolių savimonės formavimuisi, kai vyksta savo poelgių, jausmų, minčių, vertybių, siekių suvokimas ir vertinimas, tėvų įtaka, požiūris yra esminiai. Tikėtina, kad savižudybei, kaip destruktiniam reiškiniiui, turi įtakos ir negatyvi aplinka. Kadangi tiek vaikystėje, tiek jaunystėje individo ugdy-

mui svarbiausia yra šeima, todėl jos funkcionavimas turėtų būti analizuojamas pirmiausia.

Tyrimo tikslas – nustatyti jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, suicidinių minčių raišką.

Uždaviniai:

- įvertinti jaunuolių suicidinių minčių raišką pagal lytį ir jaunuolių socialines grupes;
- išaiškinti jaunuolių suicidinių minčių priežastis;
- nustatyti jaunuolių jausmo esant su tėvais ir suicidinių minčių dažnumo sąsają;
- palyginti jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, ir jos nepatyrusių bei mažesnę agresijos patirtį turinčių suicidinių minčių dažnumą.

Tyrimo objektas – septyniolikos metų jaunuolių savimonės raiškoje atsirandančios suicidinės minčių.

Hipotezė: jaunuolių patirta agresija šeimoje neigiamai veikia jų savimonę – atsiranda suicidinių minčių.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; anketinė septyniolikos metų jaunuolių apklausa; statistinė analizė (taikyti matematinės statistikos metodai: diskriptyvioji (absoliučių ir procentinių dažnių skaičiavimams), matematinė (imčių palyginimams χ^2 kriterijus) statistika. Duomenys laikomi patikimais, kai $p < 0,05$).

Tyrimo dalyvavo 927 jaunuoliai, atstovaujantys šešioms socialinėms grupėms: 312 bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių (BLMM), 72 jaunimo mokyklų moksleiviai (JMM), 333 profesinių mokyklų moksleiviai (PMM), 82 statybininkų mokyklos reabilitacinio profesinio rengimo skyriaus moksleiviai (jaunuoliai, turintys lengvą negalią) (RSM), 55 vaikų globos namų auklėtiniai (VGNA), 73 auklėjimo darbų kolonijos auklėtiniai (ADKA).

Metodologinės tyrimo nuostatos. Jaunuolių agresijos patyrimas šeimoje nagrinėjamas kaip fizinė, psichologinė agresija ir nepriežiū-

ra. Kiekvienas nurodytas agresijos raiškos atvejais prilygsta tam tikrai agresijos formai: ignoravimas, atstūmimas, žeminimas, įžeidinėjimas, grasinimas fizine bausme, bauginimas atitinka psichologinę agresiją, išvarymas iš namų, vertimas elgetauti – nepriežiūra, fizinė bausmė – fizinę agresiją. Tyrime laikomasi nuostatos, kad tėvų, kaip prigimtinių ugdytojų, ir vaiko sąveika auklėjimo požiūriu visuomet yra aktyvi, sukurianti padarinius, net jei ji iš esmės yra negatyvi.

Tyrimas grindžiamas A. H. Maslow motyvacijos teorija, pagal kurią agresyvus tėvų elgesys su savo vaikais vertinamas vaiko poreikių patenkinimo / nepatenkinimo aspektu (A. H. Maslow, 1970) bei savižudybės proceso aiškinimu atsižvelgiant į dviejų lygių priežasčių konsteliaciją – socialinio lygio ir individo lygio (D. Gailienė, 2001). Kiekvieną savižudybę veikia abiejų grupių veiksniai. Individo lygiu savižudybė yra reakcija į nepatenkintus jo psichologinius poreikius, kurie sukelia nepakeliamą emocinę įtampą. Socialiniu lygiu savižudybes skatinančių prielaidų atsiradimas siejamas su susilpnėjusia, nykstančia socialine integracija ir reguliacija, kai žmogus nebepriklauso bendruomenei, socialinėms grupėms (veikia priklauso tik formaliai) ir tampa perdėtai individualus ir izoliuotas. Bendruomenės integracija suteikia individui bendrumo jausmą ir sudaro sąlygas patenkinti svarbiausius psichologinius poreikius – saugumo, savo vertės, bendrumo, komunikacinius, saviraiškos.

Šeimos, kaip pagrindinės visuomenės institucijos, dezintegracija taip pat gali sukelti pagrindinių individo psichologinių poreikių frustraciją, kadangi šeimos paskirtis, funkcionalumas skirti šeimos narių poreikiams tenkinti. O kai kalbama apie vaiko, jaunuolio poreikių tenkinimą, tai dauguma jo poreikių gali būti tenkinami tik šeimoje ir niekur kitur. Vadinasi, kai kuriais jaunuolių poreikių tenkinimo aspektais

negalima kalbėti apie poreikių kompensavimo galimybę kitoje aplinkoje, o tai dar labiau sustiprina šeimos įtaką.

Mintys apie savižudybę, kaip ir ketinimai, kalbos, vienkartiniai ar kartotiniai mėginimai nusizudyti, – savižudiško elgesio formos (D. Gailienė, 2001). Mintys apie savižudybę, suicidiniai bandymai ir savižudybės yra susiję. Savižudybė arba suicidinis mėginimas retai būna spontaniškas sprendimas – beveik visada tai yra procesas, vykstantis keliais etapais – mintys, ketinimai ir veiksmas (N. Žemaitienė ir kt., 2001).

Kadangi suicidinis veiksmas atsiranda kaip suicidinių minčių rezultatas, tyrime analizuojamos suicidinės mintys kaip pirminis galimo suicido komponentas. Pedagoginiu požiūriu mintys apie savižudybę vertinamos per savimonei raišką, t. y. savęs, kaip asmenybės, savo poreikių, minčių, jausmų, norų, socialinio reikšmingumo suvokimas, vertinimas ir išskyrimas iš aplinkos.

Jaunuolių suicidinių minčių skirstinys pagal lytį ir socialines grupes. Statistiškai patikimai ($\chi^2(3) = 24,985$; $p < 0,0001$) išsiskyrė tiriamųjų suicidinių minčių dažnumo rezultatai pagal lytį: 17 metų mergaitės dažniau negu berniukai galvoja apie savižudybę (1 lentelė). Tai, kad mergaitės dažniau negu berniukai turi suicidinių minčių, paaiškėjo ir kitų autorių tyrimuose (N. Žemaitienė, A. Zaborskis, 1996). Be to, N. Žemaitienės (2000) atliktame tyrime minima, kad didelės suicidinės rizikos paplitimo priklausomybė nuo amžiaus berniukų ir mergai-

čių grupėse skirtinga. Berniukų nuo 11 iki 15 metų grupėje šis rodiklis kito nedaug ir jam būdingas polinkis mažėti. Mergaičių grupėje didelė suicidinė rizika priklausomai nuo amžiaus didėja. Tokių rezultatų pasiskirstymą galima aiškinti tuo, kad mergaitės, vertindamos jaunystės potyrius, linkusios akcentuoti neigiamus išgyvenimus, o berniukai išskiria pozityvias patirtis (H. H. Обозов, 2000).

Gautas statistiškai patikimas skirtingų socialinių grupių jaunuolių minčių apie savižudybę dažnumo skirtumas ($\chi^2(15) = 77,865$; $p < 0,0001$) (1 lentelė). Daugiausiai galvojančių apie savižudybę yra tarp neįgalių jaunuolių. *Socialiniu lygiu* jaunuolių, turinčių negalią, polinkis galvoti apie savižudybę gali būti susijęs su ribota jų (dėl negalios) visuomenės ir/arba šeimos socialine integracija. Vertinant *individo lygiu*, suicidinių minčių neįgaliems jaunuoliams gali atsirasti kaip reakcija į dėl negalios nepatenkinamus arba tik iš dalies patenkinamus poreikius. Manoma, kad savižudybės rizika kyla dėl daugelio veiksnių, jei jie pasireiškia vienu metu, o vienas iš jų gali būti liga (A. Leenaars, 2001). Nekyla abejonių, kad ir negalia priskirtina prie savižudybės rizikos veiksnių ir yra net didesnės rizikos negu liga. Nagrinėjamu atveju suicidinių minčių tikimybė padidėja, jei savęs vertinimo procese negalia suvokiama kaip kliūtis saviraiškai, kurios neįmanoma pašalinti. Beje, toks suvokimas gali atsirasti, kai ir aplinka nėra palanki, o gal net priešiška. Dėl to neįgalumas vertinamas kaip

Lentelė. Jaunuolių mintys apie savižudybę (absoliutus skaičius (proc.)) (N = 927)

Suicidinių minčių dažnumas	Lytis		Jaunuolių socialinės grupės					
	vyr.	mot.	BLMM	JMM	PMM	VGNA	RSM	ADKA
Dažnai	15 (3,0)	24 (5,7)	1 (0,3)	1 (1,4)	11 (3,3)	6 (10,9)	16 (19,5)	4 (5,5)
Kartais	96 (19,1)	119 (28,1)	69 (22,1)	22 (30,6)	69 (20,7)	16 (29,1)	19 (23,2)	20 (27,4)
Vieną kartą	72 (14,3)	79 (18,6)	50 (16,0)	11 (15,3)	62 (18,6)	8 (14,5)	7 (8,5)	13 (17,8)
Niekada	320 (63,6)	202 (47,6)	192 (61,5)	38 (52,8)	191 (57,4)	2 (45,5)	40 (48,8)	36 (49,3)

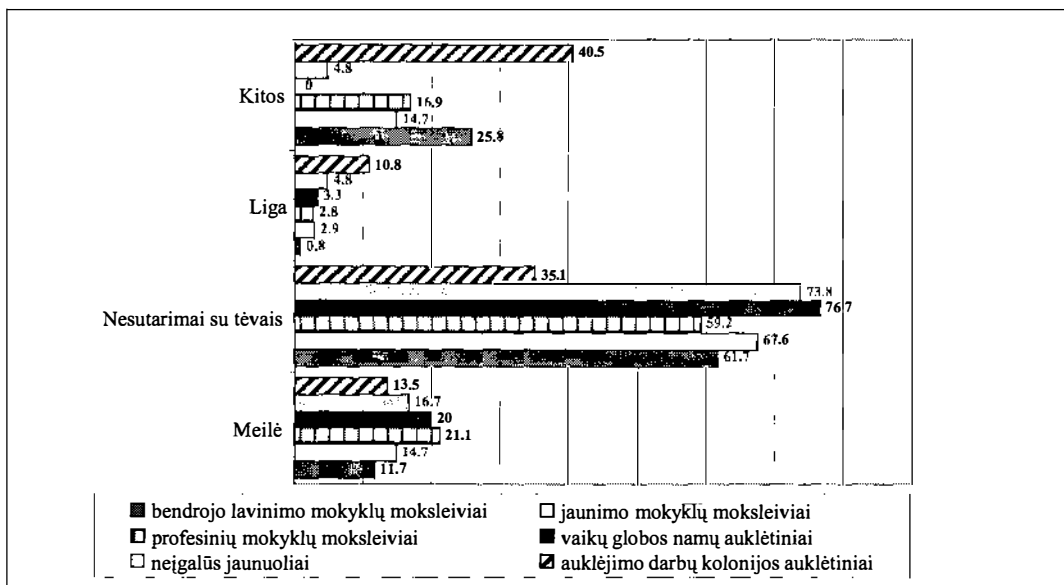
nenugalima kliūtis, skatinanti atsiradimą beviltiškumo būsenos, kurią galima įveikti tik pašalinus kliūtį – neįgalumą, t. y. patį individą. Aplinkos tinkamumas turėtų būti suprantamas ne tik kaip sąlygų individui tiesiogiai save realizuoti sudarymas, bet ir kaip alternatyvų paieška, galimybė save atrasti įvairiose srityse. Čia galima svarstyti apie ugdymo įvairovę, kuria būtų siekiama ne tik įveikti su negalia susijusius sunkumus, o labiau išryškinti jaunuolio gabumus, galimybių paiešką ir jų įgyvendinimą.

Kartais galvojančių apie savižudybę jaunuolių rezultatai pagal socialines grupes pasiskirstė nuo 22 proc. iki 31 proc., tačiau daugiausia tokių yra jaunimo mokyklos moksleivių, auklėjimo darbų kolonijos auklėtinių ir vaikų globos namų auklėtinių. Socialiniu lygiu visos trys šios jaunuolių socialinės grupės iš dalies yra patyrusios socialinę dezintegraciją, išgyvendamos individualizaciją ir izoliaciją: jaunimo mokyklos moksleiviai – dėl mokyklos bendruomenės, kurioje anksčiau mokėsi, vaikų globos namų auklėtiniai – dėl šeimos, o auklėjimo darbų kolonijos auklėtiniai – dėl šeimos ir visuomenės. Taigi

ir individo lygiu šių socialinių grupių atstovai patiria pagrindinių žmogaus poreikių frustraciją.

Tokio socialinio ir dvasinio reiškinių – jaunuolių polinkis į suicidiškumą, kurio pirminis komponentas yra suicidinės mintys, – ypač svarbi priežasčių analizė. Turinčių suicidinių minčių tiriamieji laikomi atsakę „dažnai“, „kartais“ arba „vieną kartą“ galvoję apie savižudybę. 523 respondentai negalvojo apie savižudybę, todėl priežasčių analizėje dalyvavo 405 respondentai. Jaunuolių minčių apie savižudybę priežasčių skirstinys pagal jų socialines grupes pateikiamas 1 paveiksle.

Jaunuolių minčių apie savižudybę priežasčių ir jų socialinių grupių ryšys statistiškai patikimas ($\chi^2(15) = 42,694$; $p < 0,0001$) (1 pav.). Iš 1 paveikslo matyti, kad išskyrus auklėjimo darbų kolonijos auklėtinius, visose kitose jaunuolių socialinėse grupėse minčių apie savižudybę dėl nesutarimų su tėvais procentas yra didžiausias, palyginti su kitomis priežastimis, ir svyruoja nuo 59,2 proc. (profesinių mokyklų moksleivių) iki 76,7 proc. (vaikų globos namų auklėtinių). Taigi jaunuoliams suicidinių min-

1 pav. Jaunuolių socialinių grupių skirstinys pagal minčių apie savižudybę priežastis (proc.) (N = 405)

čių kyla daugiausia iš santykio su artimiausia aplinka. Pagal Ė. Durkheimą, „savižudybių skaičius kinta atvirkščiai proporcingai socialinių grupių, kurių narys yra individas, integracijos laipsniui“ (2002, p. 188). Todėl tikėtina, kad suicidinių minčių atsiradimas dėl nesutarimų su tėvais yra susijęs su silpnėjančia jaunuolių socialine integracija šeimoje.

Iš suicidinių minčių, kurios susijusios su šeimos aplinka, priežasčių grupės galima išskirti vaikų globos namus. Vaikų globos namų auklėtinių sudėtingus santykius su tėvais lemia jų esama padėtis, dėl kurios jie priklauso šiai socialinei grupei, – daugiausia vaikų, patenkančių į globos namus, yra iš asocialių šeimų, jų tėvai patys atsisakė, nesirūpina jais, smurtauja; tik kas dešimtas netekęs tėvų globos vaikas – našlaitis (Lietuvos vaikai, 2001).

Kita jaunuolių socialinė grupė, išsiskirianti suicidinių minčių dažnumu dėl nesutarimų su tėvais, – jaunuoliai, turintys negalią. J. Ruškus neįgalaus vaiko auginimą įvardija lėtinio pobūdžio stresu visai šeimai, šeimos krize, katastrofa, o „jausmai savo neįgaliam vaikui gali svyruoti nuo pasišalinimo, pabėgimo iki suicidinės būsenos“ (2001, p. 79). Be to, neįgalaus vaiko auginimas tėvams suteikia papildomų, su vaiko negalia susijusių išgyvenimų, – pyktį, kaltę, gėdą, depresiją, nevirtį, priklausomybę, socialinę izoliaciją, kurių nepatiria sveikus vaikus auginančios šeimos. Tokia neigiamų emocijų sukelta būseną gali trukdyti tėvams adekvačiai reaguoti į ypatingus jaunuolio poreikius, juos patenkinti. Dėl to tėvų ir vaikų santykiai gali tapti komplikuoti. Čia aiškėja tiek emocinės, tiek edukacinės pagalbos šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus, būtinybė.

Dėl ligos daugiausia minčių apie savižudybę kyla auklėjimo darbų kolonijos auklėtiniams. Neoficialaus pokalbio su respondentais metu paaiškėjo, kad auklėjimo darbų kolonijos auklėtinių suicidines mintis lemia ligos, dažniausiai susijusios su narkotinių medžiagų vartojimu.

Pažymėtina, kad anksčiau analizuotas neįgalumas, kaip pagrindinė priežastis suicidinėms mintims atsirasti, priežasčių klasifikacijoje nepasitvirtino. Neįgalūs jaunuoliai neišsiskiria iš kitų jaunuolių socialinių grupių nei „ligos“, nei „kitų“ priežasčių (tuo atveju, jei neįgalumas nesiejamas su liga, galėtų būti priskirtas „kitoms“ priežastims) grupėje. Vadinasi, pats neįgalumas nėra priežastis rasti mintims apie savižudybę. Šiuo atveju svarbi yra šeimos aplinka, kurioje neįgalus vaikas gyvena. Tad neįgalumas gali būti įvardijamas kaip antrinė priežastis.

Pedagoginiu požiūriu galima daryti prielaidą, kad tėvai, kaip pagrindiniai ugdymo veikėjai, neatlieka pagrindinės – auklėjamosios funkcijos arba atlieka ją netinkamai. Kita vertus, esant tokiam jaunuolių suicidinių minčių atsiradimo priežasčių pasiskirstymui, aiškėja, kad tėvai nepadedą jaunuoliams išgyventi sudėtingo paauglystės ir jaunystės laikotarpio, o tai rodo menką pedagoginį tėvų išprusimą. Paauglystė, jaunystė dažnai būna įtampos ir nerimo metas, todėl šeimos narių supratimas ir palaikymas turėtų padėti išspręsti su šiuo amžiaus tarpsniu susijusius sunkumus. Pasak D. Gailienės (2001), į savižudybę linkusiam individui būdingas trumpalaikis psichologinis emocinės ir kognityvinės srities susiaurėjimas, pasireiškiantis tunelinio padėties matymu – jam atrodo, kad iš sudėtingos padėties yra tik dvi išeitys: arba ypač geras (beveik magiškas) padėties pasikeitimas, arba gyvenimo nutraukimas ir mirtis. Tokiame apibūdinime galima išvelgti polinkį į kraštutinumus, apskritai būdingus paauglystės, jaunystės laikotarpiui. Gautus rezultatus patvirtina kitų autorių tyrimų išvados, kad šeimos įtaka yra labai svarbus veiksnys jaunuolių savižudybėms ir savižudiškam elgesiui – minėtinas nepakankamas bendravimas (A. Leenaars, 2001), paramos ir supratimo stoka (C. W. M. Kienhorst et al., 1992).

Analizei pasirinktas jaunuolių jausmas, kuris patiriamas esant su tėvais, atskleidžia vidinio pasitenkinimo jausmą ir žmogiškai prigimčiai būdingą siekį. Laimingumas apskritai yra reliatyvi sąvoka, tačiau paties individo įvardyta būseną kaip laimingą atskleidžia procesinių šeimos būvį – jos funkcionavimą, kuris reiškia, kad šeimoje patenkinami individo poreikiai, jis turi galimybę save realizuoti ir, savaime aišku, kad toks individas jaučiasi saugus, yra akceptuojamas šeimoje. Kadangi viena iš svarbiausių šeimos funkcijų yra emocinė, tai būtent šeimoje išgyvenami emociniai potyriai, pasireiškiantys laimingumu/nelaimingumu, gali turėti poveikį rasti suicidinėms mintims.

Nagrinėjamas vaikų laimingumo su tėvais ir minčių apie savižudybę dažnumo dėl nesutarimo su tėvais ryšys (2 pav.).

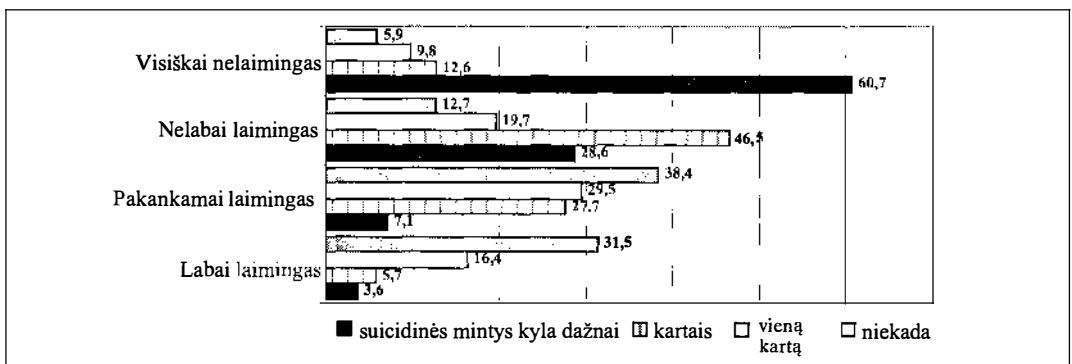
Jaunuolių jausmų tėvams ir jų minčių apie savižudybę dėl nesutarimo su tėvais dažnumo ryšys statistiškai patikimas ($\chi^2(12) = 238,633$; $p < 0,0001$) (2 pav.). Besijaučiančių labai arba pakankamai laimingų su tėvais jaunuolių vyrauja atsakymas, kad jie niekada nėra galvoję apie savižudybę dėl nesutarimo su tėvais, o besijaučiančiųjų nelaimingais šeimoje vyrauja dažnos suicidinės mintys dėl nesutarimo su tėvais. Panašias išvadas yra pateikę N. Žemaitienė, A. Zaborskis (1996): paaugliai, kurie nesijaučia laimingi (buvo vertinamas laimingu-

mas apskritai, kaip subjektyvi savijauta, t. y. nesusijęs su koku nors veiksmu), pasižymi didesniu polinkiu į suicidinę riziką nei kiti jų bendraamžiai. Taigi minčių apie savižudybę dažnumo ir laimingumo sąsaja rodo jaunuolių jausmų suvokimą ir savęs vertinimą per savimones raišką. Jaunuoliai save vertina atsižvelgdami į kitų žmonių požiūrį į juos.

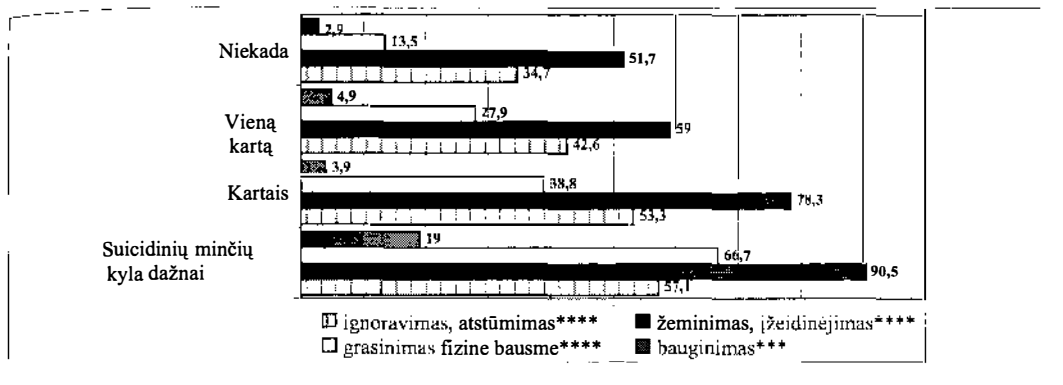
Kadangi ir jaunuolių laimingumo potyriai, ir suicidinės mintys vertinami per jų santykį su tėvais, galima daryti išvadą, kad savimones raišką, kurioje atsiranda minčių apie savižudybę, lemia neigiamas tėvų požiūris į savo vaikus (3 pav. ir 4 pav.).

Visais nagrinėjamais agresijos raiškos atvejais jaunuolių suicidinių minčių dėl nesutarimo su tėvais dažnumo ir jų patirtos agresijos dažnumo ryšys statistiškai patikimas: esant ignoravimui, atstūmimui ($\chi^2(3) = 21,438$; $p < 0,0001$), žeminimui, įžeidinėjimui ($\chi^2(3) = 45,501$; $p < 0,0001$), grasinimui fizine bausme ($\chi^2(3) = 82,018$; $p < 0,0001$), bauginimui ($\chi^2(3) = 15,874$; $p < 0,001$), išvaramui iš namų ($\chi^2(3) = 84,562$; $p < 0,0001$), vertimui elgetauti ($\chi^2(3) = 23,854$; $p < 0,0001$), fizinei bausmei ($\chi^2(3) = 48,105$; $p < 0,0001$).

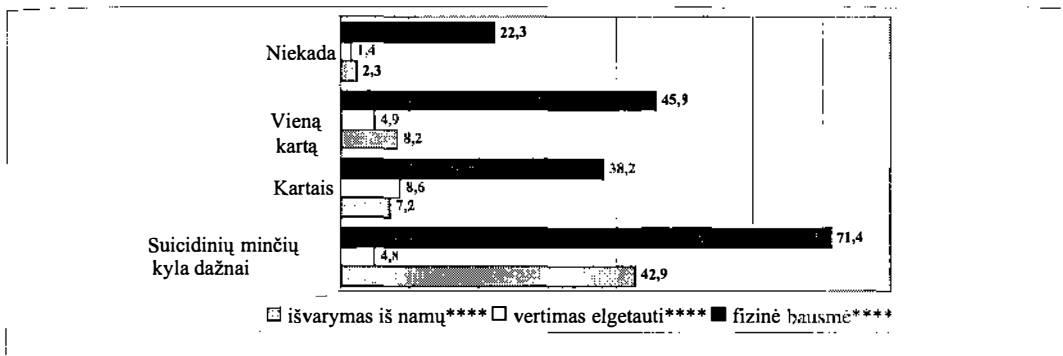
Beveik visais nagrinėjamais agresijos raiškos atvejais jaunuolių patirtos agresijos dažnumas proporcingas suicidinių minčių dėl nesutarimų su tėvais dažnumui, t. y. didėjant ag-

2 pav. Jaunuolių suicidinių minčių dėl nesutarimo su tėvais dažnumo skirstinys pagal jų laimingumą šeimoje (proc.) (N = 927)

3 pav. Jaunuolių, patyrusių psichologinės agresijos raišką, skirstinys pagal jų suicidinių minčių dėl nesutarimo su tėvais dažnumą (proc.) (N = 894) (statistinis rezultatų patikimumas: *** – p < 0,001, **** – p < 0,0001)

4 pav. Jaunuolių, patyrusių nepriežiūros ir fizinės agresijos raišką, skirstinys pagal jų suicidinių minčių dėl nesutarimo su tėvais dažnumą (proc.) (N = 894) (statistinis rezultatų patikimumas: **** – p < 0,0001)

resijos patyrimui, jaunuolių suicidinių minčių dažnumas didėja. Remiantis gautų rezultatų statistiniu patikimumu galima teigti, kad pasitvirtino mūsų hipotezė – jaunuolių patirta agresija šeimoje neigiamai veikia jų savimonę – atsiranda suicidinių minčių. Rezultatų pasiskirstymą būtų galima paaiškinti socialinio išmokymo teorija, išvelgiant tėvų ir vaikų elgesio tapatumą sprendžiant problemas. Tėvai, susidūrę su vaikų auklėjimo sunkumais, elgiasi agresyviai su vaikais, o vaikai, susidūrę su skausmingais išgyvenimais (įžeidimu, pažeminimu, patyrę fizinę bausmę ir pan.), problemos sprendimą taip pat sieja su agresija. Ne-

galėdami agresijos nukreipti į jos šaltinį – tėvą (motiną), agresiją nukreipia į save. Abiem atvejais agresijos prigimtis yra reakcija į frustraciją – negalėjimą patenkinti psichologinių poreikių: tėvų agresija kyla dėl nesugebėjimo savęs realizuoti auklėjant vaikus, o vaikų autoagresija atsiranda dėl nesupratimo, pažeminto orumo, nesaugumo, o tai ne tik slopina ugdymą, bet ir neskatina saviugdos. Taigi galima teigti, kad šeimoje realizuojant auklėjamąją funkciją, netinkamai parinkti metodai ir priemonės taip pat gali lemti suicidinių minčių atsiradimą jaunuolių savimonės raiškoje.

Tai, kad ne visi jaunuoliai, patiriantys agresiją šeimoje, išgyvena suicidalines mintis, galima paaiškinti jaunuolių gebėjimu prisitaikyti, t. y. ne kiekvienas vaikas, patiriantis neigiamą poveikį, išgyvena neigiamus padarinius. Tokie vaikai vadinami lanksčiais (prisitaikančiais) (E. E. Werner, 1989; M. Rutter, 1985; 1993). Besižudantys jaunuoliai dažniausiai būna patyrę nuolatinę grėsmę, stresą, nesėkmę, įtampą, o tai sugriovė jų prisitaikymo būdus (A. Leenaars, 2001). Nors mintys apie savižudybę yra tik prielaida pasireikšti suicidaliniam poelgiui, tačiau vien tik minties apie savižudybę atsiradimas rodo silpstantį jaunuolio gebėjimą konstruktyviai sąveikauti su aplinka.

Nekelia abejonės, kad bet kokios agresijos potyris susijęs su pažeminimu. Tėvų požiūris į vaikus išreiškiamas jų elgesiu. Tėvai, agresyviai elgdami su jaunuoliu, neleidžia jam pajusti savo paties ir gyvenimo vertės. Savo vertės nejautimas savo ruožtu neskatina jaunuolio savęs vertinti pozityviai. Tai rodo jo savimonę, kurios raiškoje kyla minčių apie savižudybę. Tik savo vertės pajautimas leistų save išreikšti – pasiekti aukščiausią poreikių hierarchijos pakopą ir pajusti gyvenimo prasmę, kartu ir vertę. Vadinasi, jaunuolio savimonė rodo, ar tėvams pavyks įgyvendinti galutinį ugdymo tikslą, t. y. ar jie padės jam tapti laisva, save išreiškiančia asmenybe.

Vertinant jaunuolių suicidalines mintis pedagoginiu požiūriu, galima teigti, kad emocinės ir bendravimo funkcijų nerealizavimas šeimo-

je gali būti vertinami kaip stimulai, darantys įtaką jaunuolių savimonei, kurioje gali atsirasti minčių apie savižudybę.

Išvados

1. Jaunuolių suicidalinių minčių raiška skiriasi pagal lytį: septyniolikos metų mergaičių savimonėje dažniau negu berniukų kyla suicidalinės mintys. Iš visų tyrime dalyvavusių jaunuolių socialinių grupių suicidalinių minčių, o jos yra pirminis galimo suicido komponentas, dažniausiai kyla neįgaliams jaunuoliams.

2. Išskyrus auklėjimo darbų kolonijos auklėtinius, visose kitose jaunuolių socialinėse grupėse dažniausia suicidalinių minčių atsiradimo priežastis – nesutarimai su tėvais ir daugiausia reiškiasi vaikų globos namų auklėtinių ir neįgalių jaunuolių savimonėje.

3. Nustatyta, kad jaunuolių, kurie jaučiasi laimingi šeimoje, suicidalinės mintys dėl nesutarimų su tėvais nėra dažnos, palyginti su besijauciančiais nelaimingais šeimoje, kurių savimonėje vyrauja dažnos suicidalinės mintys dėl nesutarimų su tėvais.

4. Jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, savimonės raiškoje dažniau atsiranda suicidalinių minčių dėl nesutarimo su tėvais, palyginti su nepatyrusiais bei mažesnę agresijos patirtį turinčiais jaunuoliais. Patirtos agresijos dažnumas proporcingas suicidalinių minčių dėl nesutarimų su tėvais dažnumui: didėjant agresijos potyriui, daugėja suicidalinių minčių.

LITERATŪRA

1. Durkheim É. Savižudybė: sociologinis etiudas. Vilnius: Pradai, 2002.
2. Gailienė D. Savižudybių prevencijos Lietuvoje gairės // Savižudybių prevencijos idėjos. Vilnius: Tyto alba, 2001. P. 9–30.
3. Kienhorst C. W. M., De Wilde E. J., Diekstra R., Wolters W. H. G. Differences between adolescent su-

icide attempters and depressed adolescents // Acta Psychiatr Scand. 1992, no. 85, p. 222–228.

4. Leenaars A. Kaip padėti į savižudybę linkusiam moksleiviui // Savižudybių prevencijos idėjos. Vilnius: Tyto alba, 2001. P. 106–137

5. Lietuvos vaikai. Statistikos rinkinys. Vilnius:

Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2001.

6. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. New York: Viking Press, 1970.

7. Ruškus J. *Negalės psichosociologija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2001.

8. Rutter M. Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder // *British J of Psychiatry*. 1985, no. 147, p. 598–611.

9. Rutter M. Resilience: Some conceptual considerations // *Juornal of Adolescent Health*. 1993, no. 14, p. 626–631.

10. Werner E. E. High risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years //

American Journal of Orthopsychiatry. 1989, no. 59, p. 72–81.

11. Žemaitienė N., Jaruševičienė L., Gailienė D. Savižudybė mokykloje // *Savižudybių prevencijos idėjos*. Vilnius: Tyto alba, 2001. P. 138–170.

12. Žemaitienė N. Suicidinių polinkių turinčių Lietuvos paauglių psichosocialiniai ypatumai ir jų pokyčiai 1994–1998 metais. *Daktaro disertacija*. Kaunas: VDU, 2000.

13. Žemaitienė N., Zaborskis A. Paauglių suicidinės tendencijos // *Medicina*. 1996, Nr. 32, p. 385–393.

14. Обозов Н. Н. *Возрастная психология: юность и зрелость*. Санкт-Петербург: Облжз, 2000.

SUICIDAL THOUGHTS IN THE EXPRESSION OF YOUNGSTERS' CONSCIOUSNESS RESULTING FROM THE AGGRESSION SUFFERED IN THE FAMILY

Brigita Kairienė

Summary

The research has been based on A. Maslow's motivation theory according to which aggressive behaviour of parents towards their children is evaluated in the aspect of satisfaction/non-satisfaction of child's needs, and on the explanation of the suicidal process with regards to the constellation of two identical reasons – the social level and the individual level.

It was also aimed at seeing the expression of suicidal thoughts of youngsters who had suffered parents' aggression.

Hypothesis: aggression suffered by youngsters in the family has a negative impact on their consciousness and give rise to suicidal thoughts.

The object of research is suicidal thoughts in the expression of 17 years old youngsters.

Empiric research defines that the expression of suicidal thoughts of youngsters differs according to gender, i.e. 17-year-old girls have suicidal thoughts more often than boys do. Of all social groups of the youngsters who have taken part in the research, su-

icidal thoughts are most often seen in the disabled youngsters.

With the exception of pupils of the penitentiary institution, suicidal thoughts of other social groups of youngsters occur due to children's' disagreement with their parents, which is most often seen in the case of children's home inmates and the disabled.

It has been identified that suicidal thoughts of young people feeling happy in their family are not frequent if compared with those feeling unhappy in their family and often having suicidal thoughts resulting from their disagreement with parents.

In the consciousness expression of youngsters who have suffered parents' aggression, suicidal thoughts more often occur because of their disagreement with parents, if compared with youngsters having less aggression-related experience. The frequency of the suffered aggression is proportional to the frequency of the disagreements with parents, i.e. the wider is the aggression-related experience, the greater is the number of suicidal thoughts.

Gauta 2003 12 20

Priimta 2004 05 15